

AGNIESZKA NAUMIUK*

DYLEMATY SKUPIENIA. POLSKA SZKOŁA PRACY SOCJALNEJ WOBEC GLOBALNEJ ZMIANY: OD TRADYCJI SPOŁECZNIKOWSKICH PRZEZ WYZWANIA PROFESJONALIZACJI, KU POTRZEBOM UMIEJDNARODOWIENIA

ABSTRAKT

Artykuł podejmuje dyskusję nad priorytetami współczesnego kształcenia w obszarze pracy socjalnej, uwzględniającymi wyzwania w zakresie współtworzenia kultury pomocy w Polsce i na świecie. Ukazuje, że proces ten w Polsce odbywał się w szczególnych warunkach politycznych, historyczno-gospodarczych i kulturowych trzech ostatnich dekad, rozdzielając role i funkcje profesjonalizujących się podmiotów pomocowych w potransformacyjnej rzeczywistości trzech sektorów. Jednocześnie neoliberalny rynek konkurujących usług społecznych i popularyzowane wzorce różnorodnych międzynarodowych praktyk doprowadziły do mieszania celów i zadań podmiotów pomocowych, przybierając formy paczworkowe. Tytułowe dylematy skupienia są efektem kontrowersji wokół kształcenia współczesnych służb społecznych, w ich jednoczesnych lokalnych i globalnych wymiarach, próbach łączenia aksjologicznej misyjności i pragmatycznego zarządzania, a także potrzeb selekcji, ograniczania i wyznaczania ram w celu ustalania priorytetów dla bieżących, częstokroć dość niejasnych, dynamicznie zmieniających się zadań. Ograniczenia (skupienia) branżowe/sektorowe i podziały terytorialne funkcji (lokalne, krajowe, międzynarodowe) rodzą napięcia i walkę, przesłaniając wspólnotę idei pomocowych. W artykule przedstawiona jest argumentacja na temat tego, że współczesna edukacja do pracy socjalnej w Polsce powinna otwarcie i krytycznie podejmować dyskusje w tym obszarze, zwłaszcza w obliczu potrzeby zmiany paradygmatu kształcenia z pozytywistycznego na krytyczny, z instytucjonalnego

* Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5390-4263>

i przedmiotowy na podmiotowy i współtwórczy, po to, aby osoby kształcone do podejmowania działań pomocowych były świadome odpowiedzialności za kształtowanie systemu pomocowego nowej ery, i gotowe do uczestniczenia w procesach jego globalnej zmiany.

SŁOWA KLUCZOWE: trzy sektory, profesjonalizacja, praca socjalna, tradycje społecznikowskie, umiędzynarodowienie

WPROWADZENIE

Zadanie kształcenia i edukowania do pracy socjalnej w obszarze służb społecznych, rozumianych jako sieć instytucji wsparcia, powiązanych z polityką społeczną danego państwa, jest nie tylko rolą szkół pracy socjalnej, lecz także innych podmiotów społecznych, w tym organizacji pozarządowych oraz inicjatyw prywatnych, które bezpośrednio lub pośrednio tworzą profesjonalne usługi pomocowe. Wspólnym mianownikiem, do którego się odwołują, jest tradycja filantropii i rozwoju inicjatyw pomocowych, a także rozwój ekonomiczno-polityczny społeczeństwa kształtujący różnorodne współczesne rozwiązania dotyczące zabezpieczenia społecznego oraz rozwoju systemów pomocowych (Leś, 2000, 2001). W polskiej tradycji, na co wskazują m.in. analizy Krzysztofa Frysztackiego i Janusza Radwan-Pragłowskiego (2009), widoczne są echa europejskich wpływów kulturowych działalności pomocowej, wypełniane treściami politycznych inklinacji – takich, jakie miały miejsce m.in. w okresie PRL (Wódz, 1982), czy w późniejszym okresie potrasformacyjnych poszukiwań rozwiązań w nowym systemie demokratycznym (Bąbska, 2007; Szmagański, 2012). Polska tradycja pracy socjalnej ma wiele pięknych kart zapisanych historią skomplikowanych relacji między różnymi podmiotami pomocowymi próbującymi, niejednokrotnie w dość przypadkowy sposób, układać własne strategie i budować odrębne struktury w czasach geopolitycznych i historycznych zawirowań (Kozak, 2012).

TWORZENIE SIĘ KONCEPCJI SŁUŻBY SPOŁECZNEJ – WSPÓLNE FUNDAMENTY CZY ODMIENNE WIZJE?

Mimo założenia istnienia wspólnego obszaru wartości i etyki służby społecznej w działaniach pomocowych, podziały społeczne i przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce XVIII i XIX wieku doprowadziły do

stworzenia w ich historii szeregu odmian i odgałęzień w myśli i praktyce społecznikowskiej naszego kraju. Pamięć o przeszłości i źródłach pomagania została rozproszona w odmiennych tradycjach pomagania osobom potrzebującym: filantropii ziemiaństwa, oświeceniowej pracy u podstaw środowisk inteligenckich, ruchów samopomocowych organizacji robotniczych i chłopskich (Smolińska-Theiss, 2007). Przy tym lokalne i regionalne odmienności, traktowanie pomocy i wsparcia jako jednej z form walki o zachowanie tożsamości różnorodnych grup etnicznych i mniejszościowych, a także rzeczywistość trzech zaborów wytworzyły tak zróżnicowane odmiany, że dla niejednego współczesnego badacza pomocniczości polskiej stanowią nie lada wyzwanie (Janiak-Jasińska, Sierakowska, Szwarz, 2008, 2009). Mimo prób ukazania wspólnego etosu patriotycznego oraz walki o niepodległość i „dobro narodu”, jako charakterystycznego rysu działań pomocowych, w rzeczywistości można raczej przyrównać je do tygła zróżnicowanych form i idei niesienia pomocy, gdzie społecznikowskie zaangażowanie stanowiło ważny element emancypacji grup i jednostek (Kotlarska-Michalska, 2013). Nie sposób w tym miejscu pominąć ważnej roli kościołów i związków wyznaniowych, zakonów i pracy osób duchownych w rozwijaniu idei chrześcijańskiej misji pomocy bliźniemu (Theiss, 1992; Frysztacki, Radwan-Pragłowski, 2009). Owe odmienności „kultur” pomagania odcisnęły piętno na swoistym „dziedzictwie” w postaci prowadzenia odrębnych narracji na temat źródeł polskiej kultury pomocowej, które przez wiele lat utrudniało znalezienie wspólnego mianownika dającego umocowanie dla poszukiwania wspólnych historycznych korzeni i uwspólniania wizji rozwoju działań pomocowych, a także przygotowywania do nich (Kantowicz, Olubiński, 2003; Smolińska-Theiss, 2007, s. 10).

Rozproszenie inicjatyw, odrębne wizje, zróżnicowane środowiska i wzorce kulturowe powodowały trudności z wypracowaniem jednorodnych ram, synchronizacji i koordynacji, mimo prób ich podejmowania np. przez organizacje społeczne, takie jak np. Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności, czy wiązało się z różnymi „szkołami” pomocowości, które miały być odpowiedzią na problemy biedy i trudnych warunków bytowych, zaniedbań oświatowych, konfliktów społecznych i politycznych. Mimo jednoczących haseł i wartości mających „obligować” Polaków do niesienia pomocy, takich, jak: wolność, miłosierdzie (*caritas*), humanizm, polskość, także i na tym polu widoczne były napięcia oraz nieporozumienia, dezorganizujące współpracę.

Próba integrowania systemu tej zróżnicowanej dobrowolnej aktywności z profesjonalnym przygotowaniem do pracy zawodowej i opanowaniem „chaosu”, nie jedyną oczywiście, była m.in. międzywojenna inicjatywa Studium Pracy Społecznej i Oświatowej przy Wolnej Wszechnicy Polskiej zaprojektowana oraz zrealizowana w 1925 r. przez Helenę Radlińską, z misją stworzenia dedykowanej roli pomocowej w formule profesji pracowników społecznych (Theiss, 1997; Żukiewicz, 2012).

W latach powojennych, wykorzystując osłabienie wielu grup, zwłaszcza dawnych elit rządzących, dokonano przekształcenia inicjatyw pomocowych w zakresie opieki socjalnej, w państwowy monopol opiekuńczo-socjalny, który w konsekwencji wyrugował część tradycji społecznikowskiej czasów przedwojennych, likwidując lub przekształcając placówki, nadając im nowe nazwy i formy organizacyjne – państwowe i spółdzielcze. Mimo prób całkowitej likwidacji „przeżytku paternalizmu klasowego”, w społecznej praktyce pielęgnowano myśl o dokonaniach zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych inicjatyw pomocy społecznej. To doświadczenie narzuconego odgórnie skupiania działań pomocowych przyniosło nowy sposób myślenia o ich integracji, o budowie nowego systemu wsparcia i kształceniu pracowników socjalnych w jednorodnym systemie edukacji zawodowej. Organizowanie, planowanie i kształcenie stały się wiodącymi elementami tworzenia struktur pomocowych. Narodziły się założenia całościowego planowania i kontroli systemu opieki, pomocy i wsparcia w taki sposób, aby był on dostępny dla wszystkich i spełniał warunki nowego socjalistycznego ustroju. Służby społeczne były publiczne, a monopol państwa uprawniał do podejmowania wieloletnich planów i strategii oraz systematycznego przeglądu zaordynowanych sposobów realizacji wsparcia dla obywateli. Dylematy skupienia związane były z upolitycznieniem i ukierunkowaniem działań pomocowych, które nie respektowały w pełni praw do posiadania odmiennego zdania i osłabiały innowacyjność. Przygotowywanie służb społecznych miało z jednej strony swoje konsekwencje w ograniczaniu określonych form aktywności i twórczości w kształceniu i w działaniach, choć z drugiej strony aktywizowały „cały naród” do budowania lepszego jutra, nawet uznając różne formy przymusu obywateli do dobrowolności i pomocniczości za konieczne i wychowawcze. Jednocześnie w tym czasie tworzone wiele cennych inicjatyw i koncepcji, które, na zasadzie być może przekory, wstydu czy postkomunistycznego czasu odreagowywania, współcześnie są zapominane lub

pomijane. Niepamięć działań sprzed PRL została zastąpiona niepamięcią czasów PRL, choć współcześnie dyskusje stają się już bardziej obiektywne (Kozak, 2012; Brenk, 2014).

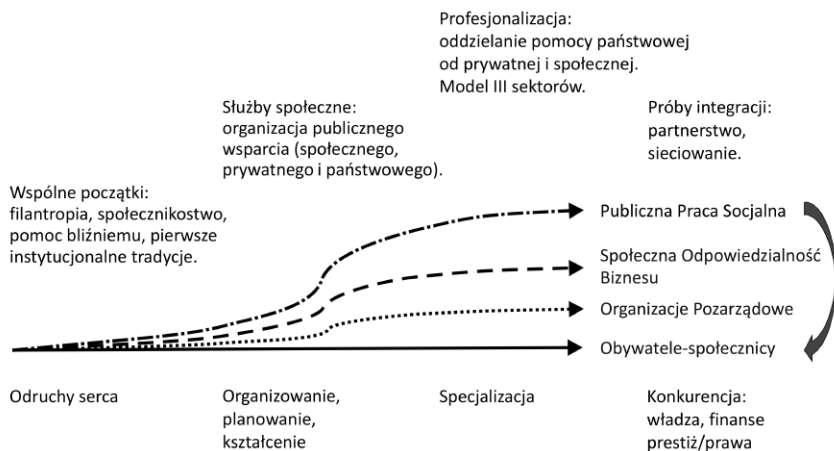
RZECZYWISTOŚĆ TRZECH SEKTORÓW JAKO MODEL DEMOKRATYCZNEJ WSPÓŁPRACY W DZIAŁANIACH POMOCOWYCH – MIĘDZY INTEGRALNOŚCIĄ, KOMPLEMENTARNOŚCIĄ I ROZDZIELNOŚCIĄ RÓL SŁUŻB SPOŁECZNYCH

Ponowne przemiany społeczno-polityczne, tym razem transformacji w Polsce w latach 90., doprowadziły do kolejnego przełomu, w którym budowanie działań pomocowych podjęto na nowo, powracając do zarzuconych idei i przedwojennych koncepcji, poszukując ich we wzorach zachodnioeuropejskich modeli modernizacji, które przyniosłyby rozwiązania adekwatne do współczesności przełomu XX i XXI wieku (zob. np. Kolankiewicz, Zielińska, 1998). Nacisk położono na demokratyczne prawa i różnorodność, rozwijając tym samym paletę działań pomocowych, które na pierwszym miejscu stawiałyby podmiotowość. Jednocześnie poprzednie wzorce skupienia pomocy w jednym państwowym monopolu spotkały się z krytyką uniformizacji oraz upolitycznienia. Okres ten pogłębił jedynie to, co i tak zadziało się wcześniej, mianowicie rozdział w systemie pomagania na formy prywatne i państwowe. Obywatelskie odruchy serca zyskały ponowną akceptację. Pojawiła się nowa formuła społeczeństwa trzech sektorów, w której okazało się, że dla zorganizowanej partycypacji w dobrowolnych działaniach pomocowych najskuteczniejsze wydają się organizacje społeczne (zwane odąd NGOs – z ang. *non-governmental organizations*) (Kietlińska, 2010; Hłowiecka-Tańska, 2011).

Rozpoczęto przywracanie pamięci o korzeniach społecznego zaangażowania i pomocowości sprzed okresu PRL, a jednocześnie rozwijano system, w którym skuteczność i profesjonalizm miały odgrywać kluczową rolę. Po około dwóch dekadach reorganizacji w zakresie ustalania nowych kompetencji państwa i obywateli, a także tworzenia nowych warunków rozwoju gospodarczego, specjalizacja i podział ról stały się ważnym aspektem nowej rzeczywistości, w której model kompetentnych służb państwowych, wspieranych zasobami społecznie odpowiedzialnych podmiotów biznesowych i bliskich potrzebom ludzi lokalnych organizacji społecznych uzu-

pełniających niedobory w usługach pomocowych, wydawał się mieć sens i przyszłość. Szybko jednak okazało się, że brak współpracy i przepływu informacji niesie wiele negatywnych konsekwencji, w tym: postawy niechęci, próby dominacji, walkę o zasoby finansowe, o prestiż i władzę oraz rolę głównego reprezentanta potrzeb społecznych. Ograniczone doświadczenia oraz specjalizacja rodziły przekonanie o wyjątkowości własnej wiedzy na temat najlepszych rozwiązań określonych problemów społecznych i wzmacniały niechęć do współpracy.

Potrzebne było wypracowanie mechanizmów integrujących środowisko przedstawicieli różnorodnych instytucji i podmiotów pomocowych, działających w sferze polityki społecznej i pracy socjalnej oraz przemysłenie roli pracowników socjalnych (Rymsza, 2012b, 2016). Pojawiały się coraz liczniejsze konferencje, zjazdy, fora oraz inne formy spotkań, których celem było wzajemne poznanie, porozumienie i tworzenie wspólnych zasad działania. Współpraca wzmacniająca skuteczność pomocy bywała jednak utrudniona, gdyż wymagała znacznego czasu i środków na budowanie sieci powiązań, przepływu informacji i koordynacji. W przypadku wielu instytucji i organizacji oraz firm takie możliwości były ograniczone, choć podejmowanie prób tworzenia nowej tkanki społecznego wsparcia międzysektorowego stawało się ambitnym planem skupiania działań

Rysunek. 1. Rozdzielanie kompetencji w kulturze pomocy

Źródło: opracowanie własne

w nieco innej niż dyrektywna formule – nauki demokracji w organizowaniu pomocy społecznej.

Procesy te ilustruje rysunek 1.

NOWA KONCEPCJA SŁUŻB I PRACOWNIKÓW SPOŁECZNYCH W PONOWOCZESNOŚCI. PYTANIA O ZADANIA SZKÓŁ PRACY SOCJALNEJ – MIĘDZY UTRWALANIEM PODZIAŁÓW A INTEGROWANIEM CELÓW

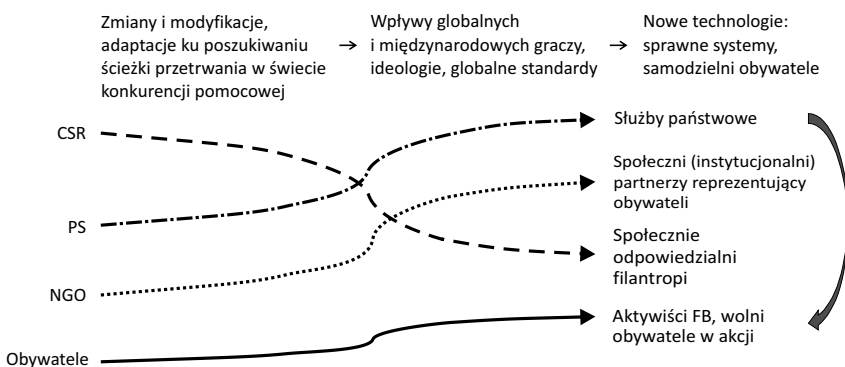
Dynamika zmian i kompleksowy charakter potrzeb w sytuacji permanentnego modernizowania usług społecznych stawiają jednak pod znakiem zapytania dotychczasowy domykający wybór określonych ścieżek kształcenia zarówno państwowych, jak i prywatnych, czy pozarządowych.

Tworzenie się w Polsce w określonych warunkach politycznych, historyczno-gospodarczych i kulturowych trzech ostatnich dekad potransformacyjnej rzeczywistości trzech sektorów, rozdzieliło role i funkcje profesjonalizujących się podmiotów pomocowych (Golczyńska-Grondas, 2013, s. 13–31). Ponad trzydziestoletnie doświadczenie budowania demokracji i tworzenia nowych warunków działań pomocowych utrwalać wiele nawyków i sposobów myślenia o rolach poszczególnych struktur, doprowadziło do ich „małej stabilizacji”. Jednocześnie neoliberalny rynek konkurujących usług socjalnych wywołał mieszanie się celów i zadań, przybierając formy mieszane. W obszarze edukacji profesjonalistów toczy się od tego momentu swoista walka o rozszerzanie list kompetencji, aby być jak najbardziej atrakcyjnymi na rynku pracy i usług, podczas gdy ich bieżące role ulegają zawężaniu. Tytułowe dylematy skupienia są także efektem pytań stawianych wokół kształcenia współczesnych służb społecznych w Polsce, w ich jednoczesnych lokalnych i globalnych wymiarach, próbach łączenia misyjności i pragmatycznego zarządzania, a także potrzeb selekcji, ograniczania i wyznaczania ram w celu ustalania priorytetów dla bieżących zadań praktycznych (Marynowicz-Hetka, Wagner, Piekarski, 2001).

To zaś powoduje, że obecne skupienie na branżowych lub terytorialnych wyróżnikach przesłania wspólnotę idei pomocowych i zrozumienie potrzeby współ-tworzenia ram działań pomocowych, odpowiednich dla teraźniejszych wyzwań i planów na przyszłość (por. Rymusza, 2012a). Współczesne napięcia między potrzebami stabilizacji i utrwalania, a innowacyjnością i otwarciem na zmianę oraz to, jaką widzimy rolę szkół pracy

socjalnej w Polsce (nie tylko w rozumieniu publicznych instytucji edukacyjnych), jest pytaniem o przyszłość edukacji do działań pomocowych, która jest związana z ukazywaniem roli wspólnych tradycji pomocowych i wizją nowych, wspólnych szans, jakie systemowo stawia przed nami koncepcja współkonstruowania zmian społecznych (Abram, Slosar, Walls, 2005; Kantowicz, 2011; Kantowicz, Ciczkowska-Giedziun, Zmysłowska, 2018) z uwzględnieniem międzynarodowych kontekstów.

Dochodzenie do tego etapu ilustruje rysunek 2:

Rysunek 2. Nowe warunki globalizujących się działań pomocowych

Źródło: opracowanie własne

Punktem wyjścia jest tym razem sytuacja zróżnicowania, w której podstawową trudnością jest oczekiwanie profesjonalizmu i specjalizacji. W praktyce pomocowej pojawiają się możliwości doksztalania i zdobywania nowych szczebli kariery zawodowej dzięki specjalistycznym kursom, studiom podyplomowym i ofertom doskonalenia zawodowego. Powstały nowe ścieżki kształcenia, gdzie z jednej strony uznawana jest specyfika podejścia NGOs (tzw. III sektor), CSR (sektor prywatny), oraz publicznej – instytucjonalnej pracy socjalnej (sektor publiczny). Z kolei nie zawsze podkreślana jest potrzeba współpracy i uznawanie łączenia ścieżek edukacyjnych w przygotowywaniu do elastycznie traktowanych profesji pomocowych.

Uczelnie wyższe zawężają swoje dyscypliny, starają się dbać i rozwijać prestiż zawodów, do których kształcą, przyczyniając się do obrony wypra-

cowanych pozycji specjalistycznych. Tymczasem rynek domaga się synchronizacji z rzeczywistością i jej zmianami, wręcz sieciowania wiedzy (Kobyłarek, Semków, 2008, s. 79–88). Być może praca socjalna w Polsce ponosi już konsekwencje ambicji takiego „skupienia”: multidyscyplinarność, zakładająca współpracę profesjonalistów, podkreśla ich odrębność i w pewien sposób wyklucza pomoc spontaniczną, nazywając ją nieprofesjonalną, a która w systemie pomocowym odgrywa kluczową rolę sygnałną (wiedza o problemach), zapewniając przede wszystkim szybkość, bliskość i dostępność odpowiedzi na różne lokalne potrzeby społeczne.

Tymczasem instytucje otwierają się na inne niż dotychczasowe rozwiązania, aby przetrwać i uzasadnić swoje istnienie. Współcześnie informacja stała się bardziej dostępna, profesjonalna wiedza również. Spowodowało to możliwość korzystania z wiedzy innych dziedzin i dyscyplin zajmujących się podobną tematyką, w szerszym niż dotychczas wymiarze. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej ułatwiło transfer wiedzy i środków na udoskonalanie działań i przyniosło nowy, bardziej globalny obraz działań pomocowych realizowanych na świecie. Intensywna wymiana informacji stała się kluczowym procesem charakteryzującym nowy etap edukacji do otwartych na różnorodność działań pomocowych. Efektem owego otwarcia stało się eksperymentowanie i idące za nim uczenie się nowych form pomagania (lub ich przekształcania) a także, z uwagi na rosnącą konkurencję o zasoby i ambicje, tworzenia nowych rozwiązań, poszukiwanie innowacji w teorii i praktyce pomocowej (Kantowicz, Ciczkowska-Giedziun, Zmysłowska, 2018). Nowe ideologie i standardy europejskie i międzynarodowe wprowadziły także zasadność wymiany dobrych praktyk międzysektorowo, tworzenia form paczworkowych, komplementarnych koncepcji, w których to, co prywatne, publiczne i pozarządowe ma już mniejsze znaczenie, a większe – skuteczność i odpowiedniość usług do identyfikowanych potrzeb czy sprawniejsze poszukiwanie nowych rozwiązań dla „starych problemów”. Pojęcie służby społecznej nabrało nowego znaczenia wynikającego z większej świadomości i znajomości teorii i praktyki działań pomocowych na rynku polskim i międzynarodowym, przez wszystkich partnerów społecznych (zob. krytyka pracy socjalnej: Abram, Slosar, Walls, 2005; Dominelli, 2010; Grey, 2004). Współczesna filantropia część środków przekazuje na badania i wsparcie nauki (zob. np. Fundacja Billa i Melindy Gates, a w Polsce np. Fundacja Stefana Batorego) i oczekuje, że grantobiorcy wykażą się znajomością aktualnych badań społecznych a uzasadniając swoje projekty, podejmą

się odpowiednich metod diagnozy potrzeb i ewaluacji rezultatów. Organizacje społeczne mają większą świadomość odpowiedzialności nie tylko za bezpośrednią interwencję, lecz także za rzecznictwo interesów, co w sposób najbardziej widoczny przejawia się w świadomie podejmowanych kampaniach społecznych (takich jak działania polskich organizacji, np. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę czy Fundacja Synapsis). Także w instytucjach publicznych toczy się dyskusja o tym, jak być „bliżej ludzi”, reagować bardziej adekwatnie do ich zmieniających się potrzeb i stanowić wartość w obszarze pomocy, którą docenią obywatele i którzy będą chcieli z niej korzystać nie tylko w chwilach kryzysów (por. koncepcja Centrów Usług Społecznych).

Ta zmiana w systemie pomocowym nakłada się współcześnie na zmianę w obywatelskim uczestnictwie: w jego formach, treściach i sposobach zaangażowania. Odpowiedzią na niebezpieczeństwo profesjonalizmu oderwanego od rzeczywistości i potrzebę udzielania pomocy szybkiej, bezpośredniej i nie zawsze wymagającej wysokich kompetencji, stały się akcje społeczne, które dzięki upowszechnieniu Internetu i różnorodnych form szybkiego przepływu informacji w postaci mediów społecznościowych, w pewnym być może zaskoczeniu instytucjonalnym, wzięły sprawy w swoje ręce. Aktywiści Facebooka nie są już bowiem tylko wolontariuszami oczekującymi na wyznaczenie im zadań. Są świadomymi praw socjalnych obywatelami. Nie tylko aktywizują społeczny potencjał dobroczynności, lecz także edukują, są rzecznikami spraw wymagających reakcji społecznej, przedstawiają problemy i krytykują dotychczasowe rozwiązania jako niewystarczające. Owa społeczna edukacja to powrót do idei aktywizacji oddolnej, w której samokształcenie odgrywa ważną rolę. Obywatele nie potrzebują już zewnętrznej organizacji ani w postaci organizacji pozarządowych, ani też interwencji instytucji publicznych, które uważają za biurokratyczne ograniczenie lub obszar systemowej inercji, który ich zdaniem powinien być bardziej pro-obywatelski (Moosa-Mitha, 2014).

Innego rodzaju zmianą, odsłaniającą kolejną warstwę dyskusji o przemianach służb społecznych, ale także o roli kształcenia do pomocy społecznej i pracy socjalnej przyszłości, jest umiędzynarodowienie edukacji. W obszarze współczesnej pracy socjalnej w Polsce i na świecie zachodzi bowiem radykalna zmiana, zwłaszcza w Europie, polegająca na integracji wiedzy i usług, skłaniającej do porównań, jeszcze bardziej intensywnego transferu wiedzy praktycznej i teorii pomocowych między krajami, w celu przygotowania mobilności kadr. W poszukiwaniach nowego profilu absolwenta

szkoły pracy socjalnej uwzględnia się coraz bardziej jego międzynarodowe doświadczenie, umiejętność posługiwania się językiem obcym i kompetencje umożliwiające współpracę z praktykami z całego świata. Jest to znacząca zmiana, swoisty „skok kulturowy” z lokalizmu ku globalizmowi pomocowemu (Dominelli, 2010; Rasell i in., 2019). Naturalnie toczą się dyskusje, na ile lokalnym pracownikom socjalnym potrzebne są wielkie międzynarodowe ambicje, jednak uwzględniając podobną integrację wielu innych dziedzin, dokonywaną zwłaszcza w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, niezaprzeczalny staje się fakt, że szersza perspektywa w kształceniu przekłada się na przyspieszanie zmian lokalnych, na lepsze rozumienie potrzeb społecznych i ich specyfiki, ale także na dystans do działań, które na świecie także są wyzwaniem dla służb pomocowych. Szkoły pracy socjalnej mogłyby odnaleźć swoją nową rolę w przygotowaniu nie tylko praktyków pracy bezpośredniej, lecz także organizatorów systemów, w których współpraca na różnych szczeblach, w tym międzynarodowych, byłaby wykorzystana z pożytkiem dla rodzimej polityki pomocowej. Liderzy i badacze mający międzynarodowe kontakty stanowiliby łącznik w upowszechnianiu polskiej myśli i praktyki w innych krajach, wszędzie tam, gdzie zadawane są pytania o przebudowę szablonoowego podejścia do pracy socjalnej (Abram, Slosar, Walls, 2005; Midgley, 2001).

PODSUMOWANIE

W prezentowanym artykule została podjęta próba ukazania rozwoju myślenia o działaniach pomocowych w Polsce w kontekście prób ich integrowania i uwspólniania oraz różnicowania na różnych poziomach. Widoczne są dyskusje nad formułą pracy socjalnej, która uwzględniałaby zarówno jednostkową, jak i zbiorową perspektywę potrzeb, lokalne i globalne doświadczenia, państwowe i prywatne aspekty praktyki.

Zasadnicze stają się zagadnienia, które warto rozważyć w kontynuowaniu myślenia o przyszłości szkół pracy socjalnej (rozumianych jako miejsca kształcenia, ale także wymiany myśli i doświadczeń, wspólnych działań), które należą do pewnej tradycji, ale i tworzą ją, wpisując się w zakres rozwoju szeroko rozumianej kultury pomocy, w myśl koncepcji społecznego tworzenia rzeczywistości (Berger, Luckmann, 1983) i kultury działania społecznego rozumianej jako sposób organizacji konstruowania sensu wokół aktywności (Barbier, 2016, s. 19) opartej na następujących założeniach:

1. Budowania tradycji partycypacji adaptatywnej: tolerancyjnej, otwartej na różnorodność form i metod oraz możliwości w miejsce jednostronnego aktywizmu grup interesów, w tym konfrontacji interesów państwa z interesami obywateli.
2. Docenienia edukacji praktycznej, nabywania kompetencji społecznych, jako odpowiedzi na potrzebę uczenia się pomagania, relacji społecznych przez zainteresowanych obywateli – możliwe nowe role pracowników społecznych jako edukatorów skutecznej pomocy, ale także mentorów i współorganizatorów.
3. Budowania i rozwijania zasobów wiedzy i kształcenia specjalistów oraz liderów społecznych z różnych dziedzin, którzy korzystaliby z ustalonych tradycji i dorobku polskiej szkoły pracy socjalnej.
4. Dyskusji nad charakterystyką i odmianami polskich działań pomocowych w zmiennych warunkach historyczno-gospodarczych, politycznych i zróżnicowanych kulturowo (bez tzw. „białych plam”) w kontekście ich roli w tworzeniu europejskich i międzynarodowych dokonań pracy socjalnej.
5. Dyskusji na temat misji i roli wspólnej koncepcji polskiej „służby społecznej” z wieloma uczestnikami współtworzącymi szeroko rozumianą sieć wsparcia i współpracy – odchodzenie od paternalizmu i mitów profesjonalizmu ku demokratycznej debacie, za którą idą uzgodnione rozwiązania.
6. Celebrowania wspólnych tradycji i symboli pomocowych ponad sektorami (tradycje pomocowe, nie tylko zawodowe (w myśl założenia, że pracownik socjalny to też obywatel).
7. Odejścia od modusu rywalizacji ku atrybutom aksjologicznym „obligującym” wspólnotę do podzielanych wartości: wzajemnej troski, humanizmu, solidarności, wolności w odpowiedzialności itp.).
8. Stałej diagnozie potrzeb i problemów społecznych, które wzajemnie współwystępują i współkształtują złożoność sytuacji bytowych, oświatowych, zawodowych i in. jako zadanie uzupełniania zadań w miejsce ich powielania i konkurowania o pierwszeństwo w ich rozpoznawaniu.

Założenia te nie identyfikują prymatu skupienia nad rozproszeniem czy różnicowania nad ujednocnianiem, wpisują się raczej w złożoność procesów, w których dylematy te nadal istnieją, w których nie ma prostych rozwiązań, lecz istnieje potrzeba współpracy, dialogu i otwartości. Nadzieja pokładana w kształceniu, w świadomości istnienia miejsc edukacji do działań pomo-

cowych, które wspólnie tworzą Polską Szkołę Pomagania, będąc jednocześnie zróżnicowanymi szkołami działań pomocowych i pracy socjalnej, polega na docenianiu ich znaczenia w budowaniu przestrzeni dyskusji i kultury pomocy, która może ukazywać na forum międzynarodowym własne doświadczenia i konfrontować je z doświadczeniami innych krajów.

BIBLIOGRAFIA

- Abram, F.Y., Slosar, J.A., Walls, R. (2005). Reverse Mission: A Model for International Social Work Education and Transformative Intra-national Practice. *International Social Work*, 48(2), 161–176.
- Barbier, J. (2016). Kultury działania i podzielane sposoby organizacji konstrukcji sensu. *Nauki o wychowaniu. Studia interdyscyplinarne*, 2(3), 14–46. <https://czasopisma.uni.lodz.pl/wychow/article/view/2166/1821>, dostęp: 21.01.2022.
- Bąbska, B. (2007). Pomoc społeczna i praca socjalna w Polsce po 1989 roku. W: P. Jordan (red.), *Ośrodek pomocy i aktywności społecznej. Renesans pracy środowiskowej*. (s. 26–45). Warszawa: Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej.
- Berger, P.L., Luckmann, T. (1983). *Společne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa: PIW.
- Brenk, M. (2014). Kształcenie pracowników socjalnych w Polsce Ludowej. *Studia Edukacyjne*, 31, 233–248.
- Dominelli, L. (2010). Globalization, contemporary challenges and social work practice. *International Social Work*, 53(5), 599–612.
- Frysztański, K., Radwan-Pragłowski, J. (2009). *Miłosierdzie i praktyka. Społeczne dzieje pomocy człowiekowi*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Golczyńska-Grondas, A. (2013). Polski trzeci sektor a profesjonalne pomaganie. *Trzeci sektor, numer specjalny 2012/2013. Praca socjalna w organizacjach pozarządowych*, 23–31.
- Gray, M., Fook, J. (2004). The Quest for a Universal Social Work: Some Issues and Implications. *Social Work Education*, 23(5), 625–644.
- Howiecka-Tańska, I. (2011). *Liderzy i działacze. O idei trzeciego sektora w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Janiak-Jasińska, A., Sierakowska, K., Szwarz, A. (2008) (2009). *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)* t. I (2008) i II (2009). Warszawa: Neriton.
- Kantowicz, E. (red.). (2011). *Koncepcje i praktyka działania społecznego w pracy socjalnej*. Olsztyn: Wydawnictwo UM-W.
- Kantowicz, E., Ciczowska-Giedziun, M., Zmysłowska, M. (2018). *Social Work in Poland in Times of Transition*. Olsztyn: Wydawnictwo UM-W.
- Kantowicz E., Olubiński, A. (red.). (2003). *Działanie społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Akapit.
- Kietlińska, K. (2010). *Rola trzeciego sektora w społeczeństwie obywatelskim*. Warszawa: Difin.

- Kobylarek, A., Semków, J. (red.). (2008). *Edukacja uniwersytecka w warunkach zmiany kulturowej*. Wrocław: Atut.
- Kolankiewicz, M., Zielińska, A. (red.). (1998). *Polityka społeczna, służby socjalne i kształcenie pracowników socjalnych w Europie*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kotlarska-Michalska, A. (red.). (2013). *Kobiety w pracy socjalnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kozak, M. (2012). Kształcenie w zakresie pracy socjalnej w Polsce – rys historyczny. *Rocznik Nauki o Rodzinie i pracy Socjalnej*, 4(59), 335–351.
- Labonte-Roset, Ch., Marynowicz-Hetka, E., Szmagański, J. (red.). (2003). *Social Work Education and Practice in Today's Europe: Challenges and the Diversity of Responses*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Leś, E. (2000). *Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Leś, E. (2001). *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Lyons, K., May-Chahal, C. (2017). Glocal social work: Editorial. *European Journal of Social Work*, 20(1), 1–4.
- Marynowicz-Hetka, E., Wagner, A., Piekarski, J. (red.). (2001). *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działania*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Midgley, J. (2001). Issues in International Work: Resolving Critical Debates in the Profession. *Journal of Social Work*, 1(1), 21–35.
- Moosa-Mitha, M. (2014). Using citizenship theory to challenge nationalist assumptions in the construction of international social work education. *International Social Work*, 57(3), 201–208.
- Rasell, M., Join-Lambert, H., Naumiuk, A., Pinto, C., Uggerhøj, L., Walker, J. (2019). Diversity, dialogue, and identity in designing globally relevant social work education. *Social Work Education*. doi: <https://doi.org/10.1080/02615479.2019.1570108>, 675–688
- Rymsza, M. (2012a). W stronę pracy środowiskowej i nowych ról zawodowych pracowników socjalnych. W: M. Rymsza (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Rymsza, M. (2012b). Zatoczyć koło. O potrzebie instytucjonalizacji i deinstytucjonalizacji pracy socjalnej. *Trzeci Sektor*, numer specjalny 2012/2013, 2–11.
- Rymsza, M. (2016). Jaka profesjonalizacja pracy socjalnej w Polsce i jaki rozwój służb społecznych?, *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, 35(4), s. 25–42. [https://journals.pan.pl/Content/100656/PDF/PPSPol.%2035\(4\)-16%202-M.Rymsza.pdf](https://journals.pan.pl/Content/100656/PDF/PPSPol.%2035(4)-16%202-M.Rymsza.pdf), dostęp: 22.01.2022.
- Smolińska-Theiss, B. (2007). Z polskiej tradycji pracy społeczno-kulturalnej w środowisku. W: P. Jordan (red.), *Ośrodek pomocy i aktywności społecznej. Renesans pracy środowiskowej* (s. 10–25). Warszawa: Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej.

- Szmagalski, J. (2012). Kształcenie do pracy socjalnej w Polsce po 1989 roku. W: M. Rymcza (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą a urzędem*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Theiss, W. (1992). Bojownik – instruktor – profesjonalista. Z tradycji zawodu pracownika socjalnego w Polsce. *Praca Socjalna*, 1, 47–59.
- Theiss, W. (1997). *Radlińska*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Wódcz, K. (1982). Służby społeczne w Polsce. Geneza, kierunki rozwoju, metody pracy. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, 521, Uniwersytet Śląski, Katowice, <https://e-pracasocjalna.pl/resources/html/cms/DEPOSIT-SMANUSCRIPT>, dostęp: 22.01.2022.
- Żukiewicz, A. (red.). (2012). *Praca socjalna w służbie ludziom*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne AKAPIT.

FOCUS DILEMMAS. POLISH SCHOOL OF SOCIAL WORK IN THE FACE OF GLOBAL CHANGE: FROM COMMUNITY TRADITIONS, THROUGH THE CHALLENGES OF PROFESSIONALIZATION, TO THE NEEDS OF INTERNATIONALIZATION

ABSTRACT

The article discusses the priorities of contemporary education in the field of social work, taking into account the challenges of co-creating the culture of aid in Poland and in the world. It shows that this process in Poland took place in the specific political, historical, economic and cultural conditions of the last three decades, separating the roles and functions of professionalizing aid entities in the post-transformation reality of the three sectors. At the same time, the neoliberal market of competing social services and the popularized patterns of various international practices have led to the mixing of the goals and tasks of aid actors, taking the form of parcel bags. The title dilemmas of concentration are the result of the controversy around the education of contemporary social services, in their simultaneous local and global dimensions, attempts to combine axiological missionary and pragmatic management, as well as the needs of selection, limiting and designating frames in order to set priorities for current, often quite unclear, dynamically changing tasks. Sectoral constraints and territorial divisions of functions (local, national, international) generate tension and struggle, obscuring the helping ideas. The article argues that contemporary education for social work in Poland should openly and critically undertake discussions in this area, especially in the face of the need to change the paradigm of education from positivist to critical, from institutional and subject to subjective and co-creative, so that people educated to undertake aid activities are aware of the responsibility for shaping the aid system of a new era, and ready to participate in the processes of its change.

KEYWORDS: three sectors, professionalization, social work, activists traditions, internationalisation